

Målnummer:	T 5999-20	Avdelning:	2
Domsnummer:			
Avgörandedatum:	2021-12-17		
Rubrik:	Återgång av legat enligt 21 kap. 5 § ÄB kan ske bara för betalning av den dödes skulder och inte för betalning av dödsboets andra skulder.		
Lagrum:	21 kap. 5 § ärvdabalken (1958:637)		
Rättsfall:	NJA 1974 s. 190		

REFERAT

Attunda tingsrätt

B.B:s dödsbos konkursbo väckte vid Attunda tingsrätt den talan mot D.Å. som framgår av tingsrättens dom.

Tingsrätten (rådmannen Malin Stensbäck) anförde i dom den 29 maj 2019 bl.a. följande.

BAKGRUND

B.B. avled den 17 mars 2008. B.B:s son, B.A., är ensam delägare i dödsboet efter B.B. och D.Å. är legatarie i enlighet med B.B:s testamente.

Bouppteckning efter B.B. förrättades den 11 juni 2008. Enligt bouppteckningen utgjordes D.Å:s legat av hälften av fastigheten Kristianstad Söndraby 9:8, aktier och ett fordon. I oktober 2008 beviljades dödsboet lagfart för hela fastigheten. ---.

Den 16 december 2008 såldes fastigheten för 1 360 000 kr. ---. I egenskap av legatarie erhöll D.Å. hälften av köpeskillingen, cirka 680 000 kr, som legat.

År 2010 beslutade Skatteverket vid taxeringen för inkomståret 2009 om slutlig skatt för dödsboet med 300 745 kr, varav 289 000 kr utgjordes av vinst från försäljningen av fastigheten. Sista dagen för betalning av skatteskulden var den 15 maj 2011 men dödsboet lämnade skatteskulden obetald. Några dagar senare restförde Kronofogdemyndigheten skulden och dödsboet blev föremål för verkställighet. Den 21 juli 2014 avslutade Kronofogdemyndigheten sin tillgångsundersökning av dödsboet utan att några utmättningsbara tillgångar till täckande av skulden påträffats.

Den 3 september 2015 skickade Skatteverket en betalningsuppsmaning till D.Å. där han uppmanades att återbetala hela legatet som han erhållit efter B.B. ---. D.Å. bestred betalningsuppsmaningen.

Efter ansökan av Skatteverket förordnades en boutredningsman för dödsboet den 26 februari 2016. Boutredningsmannen framställde krav på återgång av legat och egendom i dödsboet. På grund av att det saknades tillräckliga medel i dödsboet för att betala skatteskulden och att skulden närmade sig preskription ansökte boutredningsmannen i oktober 2016 om att dödsboet skulle försättas i konkurs. Dödsboet försattes i konkurs den 13 oktober 2016. B.B:s dödsbos konkursbo har nu väckt talan mot D.Å. om återgång av legat.

I en lagakraftvunnen tredskodom från den 30 juli 2018 har B.A. förpliktats att såsom återgång av arv till dödsboet betala 390 000 kr samt viss ränta.

YRKANDEN OCH INSTÄLLNING

Konkursboet har yrkat att D.Å. såsom återgång av legat/arv ska förpliktas att till dödsboet efter B.B. solidariskt med B.A. betala 390 000 kr jämte ränta ---.

D.Å. har motsatt sig käromålet.

GRUNDER OCH ÖVRIGA OMSTÄNDIGHETER

Konkursboet

Arvskifte och utgivande av legat har skett utan att den dödes skulder fullt ut har betalats. Medel har inte heller ställts under särskild vård till betalning av skulderna. Arvskiftet ska därför gå åter och legatet ska återlämnas till dödsboet intill det belopp som behövs för att betala den dödes skulder jämte kostnaderna för förfarandet. Egendomen finns inte i behåll och ersättning motsvarande egendomens värde ska därför utges. D.Å. har mottagit legat, alternativt arv, motsvarande ett värde av i vart fall 680 000 kr.

Skatteskulden är den dödes skuld och återgång mot D.Å. ska ske med stöd av 21 kap. 5 § ÄB. För det fall skatteskulden skulle anses vara dödsboets skuld har D.Å:s legat ersatts av en rätt att utfå en andel av vinsten i samband med fastighetsförsäljningen. D.Å. har därmed intagit ställning som universell testamentstagare, dvs. dödsbodelägare, och 21 kap. 4 § ÄB ska då tillämpas vid återgång av arv mot honom.

Återgång av totalt 390 000 kr behövs för att den dödes skulder jämte kostnader för förfarandet ska kunna betalas. ---.

D.Å. invände dels att konkursboets krav mot honom var preskriberat, dels att kravet inte kunde göras gällande mot honom på grund av principen om *condictio indebiti* och proportionalitetsprincipen.

Konkursboet bestred att kravet var preskriberat och gjorde gällande att varken principen om *condictio indebiti* eller proportionalitetsprincipen var tillämplig i detta fall.

DOMSKÄL

Under denna rubrik konstaterade tingsrätten att konkursboets krav inte var preskriberat. Härefter anfördes följande.

Återgång kan ske med stöd av 21 kap. 5 § ÄB

Genom förordnandet i B.B:s testamente har D.Å. fått hälften av fastigheten, dvs. viss sak. Han är därmed legatarie och inte en sådan universell testamentstagare som är att betrakta som dödsbodelägare. Det saknar betydelse att D.Å. angetts som dödsbodelägare i likvidavräkningen.

D.Å. har erhållit sitt legat i form av hälften av försäljningssumman sedan lagfarten på fastigheten övergått till dödsboet och dödsboet sålt fastigheten. Den skuld som konkursboet nu kräver återgång av legatet för att kunna betala är en skatteskuld som uppkom hos dödsboet vid försäljningen av fastigheten och alltså efter B.B:s bortgång.

Egendom som har utgetts som legat ska lämnas tillbaka till boet om det behövs för att den dödes skulder ska kunna betalas (21 kap. 5 § ÄB). Enligt ordalydelsen omfattas inte dödsboets skulder, som ju uppkommer efter dödsfallet. Sådana skulder omfattas dock av ordalydelsen i 21 kap. 4 § ÄB, där

det stadgas att om arvskifte sker innan den dödes och boets andra skulder har betalats så ska skiftet gå åter.

Den fråga tingsrätten först har att ta ställning till är om D.Å., såsom legatarie, är skyldig att lämna tillbaka delar av sitt legat till täckande av den aktuella skatteskulden, som uppstått hos dödsboet.

Konkursboet har argumenterat för att dödsboets skatteskuld ska anses som den dödes skuld mot bakgrund av att skulden har en nära koppling till den dödes egendom och belastade egendomen såsom en latent skatteskuld redan vid tidpunkten för dödsfallet. En sådan skuld får värderas och antecknas i bouppteckningen efter den avlidne.

En latent skatteskuld kan beskrivas som en skuld som ännu inte uppkommit men som grundas på omständigheter som föreligger. Att en sådan skuld får tas upp i en bouppteckning har till syfte att uppnå en rättvis fördelning av egendomens värde, dvs. att låta den latent skatten utgöra en särskild faktor vid värderingen av egendomen (se t.ex. rättsfallet NJA 1975 s. 288). Det är alltså inte fråga om en faktisk skuld hos en viss fysisk eller juridisk person. Tingsrätten anser därför att en latent skatteskuld inte bör anses som den dödes skuld i den mening som avses i 21 kap. 5 § ÄB.

Konkursboet har också, med hänvisning till vad som framkommer om bakgrunden till bestämmelsen, argumenterat för att 21 kap. 5 § ÄB ska anses tillämplig trots dess ordalydelse. Tingsrätten gör i den frågan följande överväganden.

21 kap. 4 och 5 §§ ÄB fick sin nuvarande lydelse genom en lagändring i juli 1981 (prop. 1980/81:48).

Genom lagändringen avskaffades dödsbodelägaras dittills obegränsade personliga ansvar för dödsboets skulder och ersattes av nuvarande 4 § om att bodelning eller arvskifte som sker innan skulderna betalats ska gå åter. Dödsbodelägarnas personliga ansvar begränsades alltså till att omfatta bara den återgångspåföljd som regleras i den nu gällande bestämmelsen. Till skillnad från den dittills gällande bestämmelsen infördes dock genom den nuvarande 4 § en reglering om att återgångsreglerna inte skulle omfatta bara den dödes skulder, utan också andra skulder som kan åvila boet, t.ex. enligt 18 kap. 3 § ÄB. I den sistnämnda bestämmelsen anges t.ex. kostnader för begravning eller boets uppteckning, vård eller förvaltning.

När det gäller 21 kap. 5 § ÄB så omfattade den tidigare motsvarande bestämmelsen även skulder som uppkommit efter dödsfallet. Av förarbetena framgår att någon ändring i sak inte var avsedd. Det kan också konstateras att utgångspunkten är att det bara är dödsbodelägare som kan vidta rättshandlingar som binder dödsboet. En legatarie kan inte med bindande verkan ingå avtal för dödsboets räkning. Mot den bakgrunden framstår det som naturligt att återgångsbestämmelsen beträffande dödsbodelägare omfattar även boets andra skulder, medan bestämmelsen avseende legatarie inte gör det.

Tingsrätten konstaterar vidare att det inte skulle vara en rimlig ordning att låta en legataries återbetalningsskyldighet vara beroende av om försäljning av egendomen sker av dödsboet före det att legatet utgetts, eller om legatet utges före försäljningen så att en skatteskuld uppkommer hos legatarien.

Tingsrätten kommer sammanfattningsvis till slutsatsen att 21 kap. 4 § ÄB kan tillämpas på det legat som D.Å. fått. Tingsrätten övergår därmed till att pröva D.Å:s invändningar om *condictio indebiti* och proportionalitetsprincipen.

Tingsrätten fann att varken principen om *condictio indebiti* eller proportionalitetsprincipen medförde att D.Å. kunde undgå

återbetalningsskyldighet. D.Å. skulle återbetala det belopp som konkursboet hade begärt.

DOMSLUT

D.Å. ska såsom återgång av legat till dödsboet efter B.B. solidariskt med B.A. betala 390 000 kr samt ränta - - - .

Svea hovrätt

D.Å. överklagade i Svea hovrätt och yrkade att hovrätten skulle ogilla den talan som B.B:s dödsbos konkursbo hade fört mot honom i tingsrätten.

Konkursboet motsatte sig ändring av tingsrättens dom.

Hovrätten (hovrättsråden Annika Åkerlind, referent, Lars Wallinder och Lena Blixt) anförde i dom den 16 oktober 2020 följande.

HOVRÄTTENS DOMSKÄL

Frågan om D.Å:s återbäringsskyldighet

Hovrätten gör ingen annan bedömning än tingsrätten när det gäller frågan om preskription. Konkursboets krav mot D.Å. är alltså inte preskriberat.

Som framgår av tingsrättens dom har konkursboet gjort gällande att D.Å. med stöd av i första hand 21 kap. 5 § ÄB och i andra hand 4 § i samma kapitel ska betala tillbaka det yrkade beloppet till konkursboet.

Av 21 kap. 5 § ÄB framgår att egendom som har utgetts som legat eller i enlighet med en ändamålsbestämmelse ska lämnas tillbaka till dödsboet, om det behövs för att den dödes skulder ska kunna betalas. Finns egendomen inte i behåll, ska ersättning utges för det värde egendomen hade när återlämnande påkallades, om det inte finns särskilda skäl mot detta. Bestämmelsen avser enligt sin ordalydelse återbetalning för att den dödes skulder ska kunna betalas. En skillnad föreligger därmed jämfört med ordalydelsen i 4 § samma kapitel, som gäller dödsbodelägare, som anger att ett arvskifte ska gå åter när arvskifte skett innan den dödes och boets andra skulder har betalats.

D.Å. har, som tingsrätten kommit fram till, genom förordnandet i B.B:s testamente, fått ett legat i form av hälften av den i målet aktuella fastigheten. Det är också så att skatteskulden uppkom efter B.B:s död genom att dödsboet sålde den fastighet som D.Å. var hälftenägare i. Eftersom D.Å. ägde hälften av fastigheten när den såldes har hans samtycke till försäljningen varit en nödvändig förutsättning för försäljningen. Av den utredning som parterna har lagt fram framgår inte varför dödsboet betalade ut hälften av köpeskillingen från fastighetsförsäljningen till D.Å. utan något avdrag för den skatt som skulle uppkomma med anledning av försäljningen.

I den uppkomna situationen är frågan om 21 kap. 5 § ÄB kan tillämpas på det legat som D.Å. har fått genom utbetalning från dödsboet.

Som tingsrätten har redovisat fick 21 kap. 4 och 5 §§ ÄB sin nuvarande lydelse genom en lagändring år 1981. Den grundläggande tanken bakom den reform som då genomfördes var att avskaffa det personliga ansvar som dödsbodelägarna dittills hade haft för den dödes skulder. Till skydd för borgenärerna infördes de nuvarande bestämmelserna i bl.a. 4 och 5 §§ om återgång av arvskifte och återbäring av egendom som utgetts som legat.

Nuvarande bestämmelse i 5 § hade sin motsvarighet i den tidigare 21 kap. 6 § som angav att egendom som utgivits som legat skulle återbäras om det behövdes för täckning av gäld. Som hovrätten tidigare har redovisat anger nuvarande lydelse av 5 § att den avser återbetalning för att den dödes skulder

ska kunna betalas. Enligt lagtexten skulle alltså inte skulder som har uppkommit efter dödsfallet, och inte är att bedöma som den dödes skuld, omfattas av bestämmelsen. Sådana skulder inbegreps dock enligt den tidigare 6 § och av lagstiftningens förarbeten framgår att någon ändring i sak inte var avsedd. Det var beträffande den nu gällande 5 § i stället fråga om rent språkliga justeringar (prop. 1980/81:48 s. 22 och 41). I doktrinen har beträffande 5 § konstaterats att skulder som har uppkommit efter dödsfallet inte avses enligt lagtexten, men att även en sådan skuld inbegreps enligt den tidigare 6 §. Det har vidare framhållits att det är svårbegripligt hur skillnad ska kunna göras mellan den dödes skulder och skulder som uppkommit efter dödsfallet. (Se Walin m.fl., Ärvdabalken Del II, s. 226). Därtill kommer att det i lagens förarbeten har angetts att återgångsreglerna i 21 kap. 4 § avser inte bara den dödes skulder utan också andra skulder som kan åvila boet, t.ex. enligt 18 kap. 3 § ÄB (prop. 1980/81:48 s. 40). De enda exempel som angetts i förarbetena på sådant som kan utgöra "boets andra skulder" är således begravningskostnader och andra kostnader hänförliga till dödsboets vård och förvaltning. Att bara en dödsbodelägare, och inte en legatarie, kan bli ansvarig för sådana skulder är naturligt eftersom det bara är dödsbodelägare som kan vidta den typen av rättshandlingar för dödsboets räkning.

Det är riktigt, som tingsrätten har framhållit, att det bara är dödsbodelägare som kan vidta rättshandlingar som binder dödsboet och att en legatarie inte med bindande verkan kan ingå avtal för dödsboets räkning. I detta fall har dock skatteskulden ett direkt samband med det legat som D.Å. har fått utbetalt. Som tidigare har angetts förutsatte en försäljning av fastigheten D.Å:s samtycke. Skatteskulden är därmed inte jämförbar med sådana kostnader som åvilar dödsboet och som legatarien helt saknar insyn i och bestämmanderätt över såsom t.ex. begravningskostnader eller kostnader för dödsboets förvaltning.

Sammantaget anser hovrätten att 21 kap. 5 § ÄB kan tillämpas på den skuld som uppkommit i detta fall och som konkursboet har begärt återbäring av från D.Å.

Hovrätten övergår därför till att pröva D.Å:s invändningar om att han ska undgå återbetalningsskyldighet på grund av principen om *condictio indebiti* eller proportionalitetsprincipen.

Hovrätten fann i likhet med tingsrätten att D.Å. inte kunde undgå återbetalningsskyldighet på grund av principen om *condictio indebiti* eller proportionalitetsprincipen.

HOVRÄTTENS DOMSLUT

Hovrätten fastställer tingsrättens dom.

Högsta domstolen

D.Å. överklagade hovrättens dom och yrkade att HD skulle ogilla konkursboets talan.

B.B:s dödsbos konkursbo motsatte sig att hovrättens dom ändrades.

HD avgjorde målet efter föredragning.

Föredraganden, justitiesekreteraren Hanna Hallonsten, föreslog i betänkande följande dom.

DOMSKÄL

Bakgrund

Punkterna 1-9 motsvarar i huvudsak punkterna 1-4 i HD:s dom med en utförligare redovisning av innehållet i tingsrättens och hovrättens domar.

Frågan i målet

10. Målet gäller främst frågan om en legatarie är skyldig att återbära delar av sitt legat för betalning av en skatteskuld som uppstått hos dödsboet vid försäljningen av legatet.

Rättsliga utgångspunkter

Allmänt om legat

11. Ett legat är en viss förmån, såsom viss sak, visst penningbelopp eller nyttjanderätt till egendom, som tilldelats någon genom testamente (se 11 kap. 10 § första stycket ÄB).

12. Av 22 kap. 1 § ÄB framgår att ett legat ska utges innan tillgångarna i dödsboet skiftas och så snart det kan ske utan men för någon vars rätt är beroende av boets utredning. Det betyder att ett legat inte bör utges innan skulderna betalats eller det är klart att täckning finns i dödsboets egendom.

13. Den egendom som getts bort i testamente övergår som regel på testamentstagaren i det faktiska tillstånd som den lämnats av testator. Om legatet t.ex. utgörs av en fastighet och fastigheten är besvärad av panträtt eller annan rättighet, övergår egendomen i princip på legatarien med den sakrättsliga belastningen, om inte annat följer av testamentet (jfr 11 kap. 5 § ÄB).

14. Den som fått en andel i en fastighet som legat, vilken i sin helhet ingår i dödsboet efter testator, innehar fastigheten under samäganderätt med den eller de andra delägarna (se 12 kap. 13 § ÄB).

Dödsboets förvaltning

15. Dödsboet övertar på dödsdagen den avlidnes tillgångar och skulder. Förvaltningen av dödsboet sker i första hand av dödsbodelägarna och ska vara inriktad på utredning och avveckling av boet. Den som tilldelats ett legat (legatarien) är inte dödsbodelägare och kan alltså inte företräda dödsboet och har inte heller insyn i dödsboets förvaltning.

16. Dödsbodelägare kan inom ramen för sin förvaltning av boet vidta rättshandlingar som gör att boet belastas med nya skulder. Det kan röra sig om kostnader för begravning och bouppteckning samt kostnader för vård och förvaltning av boet. Andra belastningar är i princip inte bindande för dödsboet, såvida inte motparten varit i god tro (se 18 kap. 3 § ÄB). Boet kan också bli ansvarigt för skulder som uppkommit på andra sätt än genom rättshandling.

17. Innan dödsboet kan skiftas ska den avlidnes och boets skulder som huvudregel betalas. Borgenärernas intressen går på så sätt före arvingarnas. Vid betalning av skulder görs ingen skillnad på skulder som den döde respektive boet ådragit sig.

Ärvdabalkens bestämmelser om återgång av arv och legat

18. Till skydd för borgenärerna finns det regler om återgång av arv och legat. Enligt 21 kap. 4 § ÄB ska en bodelning eller ett arvskifte gå åter när bodelningen eller skiftet skett innan den dödes och boets andra skulder har betalats eller medel till deras betalning har ställts under särskild vård. Om egendomen inte finns kvar, ska ersättning utges för det värde som egendomen hade när återlämnandet påkallades, om det inte finns särskilda skäl mot detta.

19. Motsvarande bestämmelse för bl.a. legatarier finns i 21 kap. 5 § ÄB. Bestämmelsen anger att egendom som har utgetts som legat eller i enlighet med en ändamålsbestämmelse ska lämnas tillbaka till dödsboet, om det behövs för att den dödes skulder ska kunna betalas. Även i det fallet kan egendomen ersättas av dess värde om den inte finns kvar.

20. Nuvarande bestämmelser i 21 kap. ÄB fick sin lydelse i samband med en lagändring år 1981. Den grundläggande tanken bakom reformen var att åstadkomma ett enklare system och att dödsbodelägarna inte längre skulle kunna bli personligt betalningsansvariga för den dödes skulder. Det personliga betalningsansvaret ersattes med bl.a. återgångsreglerna. Den som har en fordran mot dödsboet är numera hänvisad till tillgångarna i boet. (Se prop. 1980/81:48 s. 18 f.)

21. I förarbetena uttalades i anslutning till införandet av bestämmelsen i 21 kap. 4 § att till skillnad från de tidigare bestämmelserna i 21 kap. 5 § första stycket avser de nya återgångsreglerna inte bara den dödes skulder utan också andra skulder som kan åvila boet, t.ex. enligt 18 kap. 3 §. Delägarnas personliga ansvar för sådana skulder upphävdes samtidigt. (Se prop. 1980/81:48 s. 40.)

22. Sedan egendomen lämnats tillbaka till boet ska egendomen realiseras och borgenärernas fordringar betalas. Även kostnaderna för förfarandet ska ersättas med den återburna egendomen (se prop. 1980/81:48 s. 41).

23. Bestämmelsen i 21 kap. 5 § ÄB hade före lagändringen sin motsvarighet i 21 kap. 6 § som angav att egendom som utgetts som legat skulle återbäras om det behövdes för täckning av gäld. Med gäld avsågs alla boets skulder, även de som uppkommit efter dödsfallet (se Harry Guldborg och Ragnar Bergendal, Kommentarer till ärvdabalken, Del 2 [18-25 kap.]: Boutredning och arvskifte, 1962, s. 203 f.). Av förarbetena till 1981 års lagändring framgår att någon ändring i sak inte var avsedd. Det var beträffande den nu gällande 5 § i stället fråga om rent språkliga justeringar. (Se prop. 1980/81:48 s. 22 och 41.)

Omfattningen av återbäringsskyldigheten i 21 kap. 5 § ÄB

24. Det kan konstateras att enligt ordalydelsen i 21 kap. 5 § ÄB kan återbäring av legat ske för betalning av den dödes skulder men inte boets skulder. Förarbetsuttalanden talar i viss mån för att en sådan begränsning inte var avsedd. I samma riktning talar den omständigheten att "den dödes skulder" används som ett samlande begrepp i rubriken till 21 kap. ÄB.

25. Vid tolkning av bestämmelsen måste dock utgångspunkt tas i dess ordalydelse. I 21 kap. 4 § anges uttryckligen att även boets andra skulder omfattas. En sådan skrivning saknas i 5 § samma kapitel. Lagtexten ger således uttryck för att en skillnad avses.

26. Det finns också goda skäl för en ordning där återgångsskyldighet för att täcka boets skulder som huvudregel kan drabba egendom som utgetts till dödsbodelägare men inte egendom som utgetts till legatarier eller i enlighet med ändamålsbestämmelser. Det är dödsbodelägarna som är ansvariga för och har insyn i förvaltningen av dödsboet. Det är också bara dödsbodelägare som kan vidta rättshandlingar för dödsboets räkning och belasta dödsboet med ansvar för nya kostnader med de begränsningar som följer av 18 kap. 3 § ÄB.

27. Vad särskilt gäller skatteskulder som uppstått hos dödsboet på grund av försäljningen av ett legat kan konstateras. Reglerna om kapitalvinstbeskattning innebär i huvudsak att om t.ex. en fastighet undergått värdestegring efter det att den senast köptes vilar en skatteplikt på fastigheten fram till att den nästa gång säljs, oavsett om den under samma tid byter ägare genom t.ex. arv eller gåva (jfr NJA 1975 s. 288). Värdet av legatet kan därför sägas motsvara försäljningsvärdet eller marknadsvärdet minus den skatt och

ev. andra kostnader som uppkommer vid en försäljning. Det är således legatarien som borde betala skatten på den vinst som en försäljning av legatet medför om inte annat föreskrivits i testamentet. Så sker också när legatet säljs av legatarien efter att det utgetts av dödsboet.

28. I det fall ett dödsbo har sålt legatet och i stället för legatet utgett ett kapitalbelopp utan att ha avsatt medel för att betala reavinstskatt kan det framstå som rimligt att en legatarie kan bli skyldig att återbetala delar av värdet av sitt legat för betalning av skatteskulden. Att åstadkomma detta genom en tillämpning av 21 kap. 5 § är dock att gå för långt från bestämmelsens ordalydelse. När ett legat säljs av dödsboet uppkommer fordran på reavinstskatt efter dödsdagen. Skatteskulden kan därför inte betraktas som den dödes skuld.

29. Sammanfattningsvis kan en legatarie som utgångspunkt endast bli skyldig att lämna tillbaka sitt legat till dödsboet, eller värdet av det, för betalning av skulder som förelåg på dödsdagen.

Bedömningen i detta fall

30. D.Å. har genom testamente tilldelats viss egendom. Han har således haft ställning som legatarie. Det saknar för den bedömningen betydelse vad som inträffat efter dödsdagen.

31. D.Å. kan i egenskap av legatarie inte bli skyldig att lämna tillbaka sitt legat, eller värdet av det, till dödsboet för betalning av skulder som uppkommit efter dödsdagen.

32. Fastigheten har sålts och skatten påförts dödsboet efter dödsdagen. Även kostnaderna för förfarandet är att betrakta som boets skulder. D.Å. kan därför inte förpliktas att återbära delar av värdet av sitt legat till dödsboet för att skatteskulden och kostnaderna för förfarandet ska kunna betalas. Konkursboets talan ska därför ogillas.

DOMSLUT

Med ändring av hovrättens dom ogillar HD B.B:s dödsbos konkursbos talan.

HD (justitieråden Gudmund Toijer, Ann-Christine Lindeblad, Agneta Bäcklund, referent, Dag Mattsson och Eric M. Runesson) meddelade den 17 december 2021 följande dom.

DOMSKÄL

Prejudikatfrågan

1. Prejudikatfrågan är om en legatarie är skyldig att med stöd av 21 kap. 5 § ÄB återbära delar av sitt legat för betalning av en skatteskuld som har uppstått hos dödsboet.

Bakgrund

2. B.B. avled den 17 mars 2008. Ensam dödsbodelägare var hans son B.A., som bl.a. ärvde hälften av fastigheten Kristianstad Söndraby 9:8. D.Å., barnbarn till B.B., fick enligt förordnande i testamente den andra hälften av fastigheten, ett antal aktier och en bil.

3. Dödsboet beviljades lagfart för hela fastigheten och sålde den i december 2008 för 1 360 000 kr. D.Å. mottog hälften av köpeskillingen från fastighetsförsäljningen, ungefär 680 000 kr. När beloppet betalades ut gjordes det inte något avdrag för reavinstskatt.

4. Skatteverket beslutade för inkomståret 2009 om slutlig skatt för dödsboet med 300 745 kr, varav 289 000 kr utgjordes av reavinstskatten. Skatteskulden betalades inte och dödsboet saknade utmättningsbara tillgångar. Dödsboet försattes i konkurs 2016.

5. Konkursboet väckte talan och yrkade att D.Å., såsom återgång av legat eller arv, skulle förpliktas att till dödsboet efter B.B., solidariskt med B.A., betala 390 000 kr jämte ränta. Beloppet avser den skatteskuld som uppkom vid försäljningen av fastigheten, kostnader för en tidigare förordnad boutredningsman och konkurskostnader.

6. Tingsrätten biföll konkursboets talan. Hovrätten har fastställt tingsrättens dom.

Rättsliga utgångspunkter

Legatarie och universell testamentstagare

7. Med legat förstås en särskild i testamente given förmån, såsom viss sak eller visst penningbelopp eller nyttjanderätt till egendom eller rätt att därav njuta ränta eller avkomst. Universell testamentstagare är den som en testator har insatt i en arvinges ställe genom att tillerkänna henne eller honom kvarlåtenskapen i dess helhet, viss andel av kvarlåtenskapen eller visst överskott. (Se 11 kap. 10 § ÄB.)

8. Den som tilldelats ett legat (legatarien) är inte dödsbodelägare och kan alltså inte företräda dödsboet och har inte heller rätt till insyn i boets förvaltning. En legatarie har vidare rätt att få ut sitt arv utan att behöva invänta arvskiftet. Den som är universell testamentstagare är, till skillnad från en legatarie, dödsbodelägare.

9. Det är förordnandets innehåll som är bestämmande för om en testamentstagare är legatarie eller universell testamentstagare. Testators relation till testamentstagaren kan också tillmätas viss betydelse (jfr "Fosterdotterns arv" NJA 1974 s. 190).

Återgång av arv och legat

10. Till skydd för den dödes och dödsboets borgenärer finns det regler om återgång av arv och legat. De nuvarande bestämmelserna om återgång av arv infördes i samband med att den dåvarande principen om att en dödsbodelägare blev personligt ansvarig för den dödes och dödsboets skulder utmönstrades ur lagstiftningen (se prop. 1980/81:48).

11. Sker bodelning eller arvskifte innan den dödes och boets andra skulder har betalats eller medel till deras betalning har ställts under särskild vård, ska bodelningen eller skiftet gå åter. Finns egendom som ska lämnas åter inte i behåll, ska ersättning utges för det värde som egendomen hade när återgång påkallades, om det inte finns särskilda skäl mot detta. (Se 21 kap. 4 § ÄB.) Det kan noteras att återgång av bodelning eller arvskifte enligt 4 § kan ske för betalning av såväl den dödes som dödsboets andra skulder.

12. Egendom som har utgetts som legat eller i enlighet med en ändamålsbestämmelse ska lämnas tillbaka till boet, om det behövs för att den dödes skulder ska kunna betalas. Finns egendomen inte i behåll, ska ersättning utges för det värde som egendomen hade när återlämnande påkallades, om det inte finns särskilda skäl mot detta. (Se 21 kap. 5 §.) När det gäller återgång av legat kan det enligt lagtexten i 5 § - till skillnad från vad som anges i 4 § - ske endast för betalning av den dödes, inte dödsboets, skulder.

13. Bestämmelserna om återgång av legat har överförts från 1933 års lag om boutredning och arvskifte till ärvdabalken. Paragrafen fick sin nuvarande

lydelse och placering i 21 kap. ÄB genom lagstiftning 1981. Det framgår av förarbetena att paragrafen i lagen om boutredning och arvskifte gav möjlighet till återgång av legat för betalning av såväl den dödes som dödsboets andra skulder (se Lagrådets protokoll 1933 s. 18 och prop. 1933:7 s. 11 och 59). Det framgår också att lagstiftaren inte avsett att göra några sakliga förändringar av bestämmelserna vid införandet av ärvdabalken (se prop. 1958:144 s. 135) eller vid de ändringar i 21 kap. som gjordes 1981 (se prop. 1980/81:48 s. 41).

14. Även om förarbetena talar för att avsikten var att paragrafen skulle ge möjlighet till återgång av legat för betalning av såväl den dödes som dödsboets andra skulder är det inte möjligt att, i strid med ordalydelsen, ge bestämmelserna en sådan innebörd. Återgång av legat enligt 21 kap. 5 § ÄB kan sålunda ske bara för betalning av den dödes skulder och inte för betalning av dödsboets andra skulder.

Bedömningen i detta fall

15. D.Å. har genom testamente tilldelats viss egendom. Han har således haft ställning som legatarie. Det saknar för den bedömningen betydelse vad som inträffat efter dödsdagen.

16. Konkursboets talan om återgång av legat avser betalning av reavinstskatt efter försäljning av den fastighet som D.Å. ärvde hälften av, kostnader för boutredningsman i dödsboet och kostnader i dödsboets konkurs.

17. Skatteskulden kan inte anses vara den dödes skuld. Detsamma gäller beträffande kostnaderna för förfarandet. Återgång av legat kan inte ske för betalning av annat än den dödes skulder. D.Å. kan alltså inte förpliktas att återbära delar av värdet av den egendom som han fått som legat. Redan på den grunden - och oavsett om legatet har utgetts till D.Å. på det sätt som förutsätts i 21 kap. 5 § ÄB - kan en återbetalning inte ske med stöd av den paragrafen.

18. Konkursboets talan ska därför ogillas.

DOMSLUT

HD ändrar hovrättens dom och ogillar B.B:s dödsbos konkursbos talan.

Justitierådet Dag Mattsson tillade för egen del följande.

Bestämmelsen i 21 kap. 5 § ÄB om skyldighet att återlämna egendom förutsätter enligt sin ordalydelse att egendomen har "utgetts som legat". Med legat avses en särskild i testamente given förmån, såsom en viss sak eller ett visst penningbelopp eller - som här i målet - en viss andel i en fastighet. Ärvdabalken innehåller ganska detaljerade regler för när och hur ett legat ska utges (se 22 kap.). Ett legat som utgörs av en fastighet torde, i linje med allmänna grundsatser, normalt få anses utgivet när dödsboet gett upp sin rådighet över fastigheten (jfr också 12 kap. 13 §).

Det kan ifrågasättas om 21 kap. 5 § är tänkt att tillämpas i en situation där den testamenterade egendomen egentligen aldrig har utgetts utan dödsboet har kommit överens med den som har anspråk på egendomen om att denne i stället för sitt legat ska få en summa pengar. Lagtexten ger närmast intryck av att en uppgörelse av det slaget skulle ligga utanför paragrafen; det rör sig inte om någon återbäring av den i testamentet utpekade egendomen. Dödsboet och borgenärerna skulle då, när avtalet inte tillåter ett anspråk på återbetalning för skuldtäckning, vara hänvisade till generella restitutionsrättsliga regler och principer. Den reglering som finns i paragrafen utesluter knappast att ett krav på återbärande stöds på en annan sådan grund.

Visserligen ger 21 kap. 5 § till stor del uttryck för vad som är vedertagna principer på området. Men när det gäller en situation som inte direkt faller

under den paragrafen kan god eller ond tro hos mottagaren komma att få större betydelse för återbäringsskyldigheten än vad paragrafen medger, liksom sådant som passivitet och de mera allmänna rimlighetshänsyn som behöver beaktas i det enskilda fallet, t.ex. när det gäller godtagbarheten av en ogrundad förmögensöverföring.

Den förhållandevis strikta återbäringsskyldigheten i 21 kap. 5 § kan förklaras av att det här just handlar om återlämnande av en viss egendom. Ska man däremot avgöra om en betalning på grund av ett avtal, kanske med ömsesidiga förpliktelser, på detta sätt ska fränkännas giltighet och återgå, så är det normalt en svårare fråga som motiverar mer nyanserade bedömningar. I de gamla lagförarbetena betonas sålunda vikten av att i paragrafen på ett betryggande sätt fixera omfånget av vad som ska återbäras. Den restitutionsplikt som ges i paragrafen är därtill inte bara en obligationsrättslig förpliktelse för mottagaren utan har sakrättslig karaktär. Lagstiftningen vill uppnå att dödsboet ska kunna ta ut en viss egendom ur mottagarens konkursbo utan att behöva konkurrera med de borgenärer som har bevakat fordringar i konkursen.

Det anförda torde på liknande sätt gälla i fråga om en skyldighet för mottagaren att återbära egendom för att täcka dödsboets skulder. Som framgår av domen kan en återbäringsskyldighet då inte grundas på 21 kap. 5 § men ett krav skulle troligen kunna framställas på annan restitutionsrättslig grund.

Sökord: Legat; Återgång av legat
